

Міністерство освіти і науки
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ (НА ПРИКЛАДІ
ЗЕРНОПЕРЕРОБКИ)»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи Geob1-M17z
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Книжук Світлана Володимирівна

Керівник:

Рибак І.П. кандидат географічних наук, доцент
кафедри географії та методики її викладання

Рецензент:

Касіяник І.П. кандидат географічних наук, доцент
кафедри географії та методики її викладання

Кам'янець-Подільський – 2018 р.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГІС	–	геоінформаційна система
ПРП	–	природно-ресурсний потенціал
ПТК	–	природно-територіальний комплекс
ТРП	–	туристично-рекреаційний потенціал

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	2
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти дослідження.....	7
1.1. Структура агропромислового комплексу.....	7
1.2. Зернопереробка, як складова АПК та її технологічні особливості.....	10
1.3. Фактори організації зернопереробних виробництв.....	16
1.3. Методи дослідження.....	18
РОЗДІЛ 2. Охоронна праці та техніка безпеки при проведенні наукових досліджень.....	20
РОЗДІЛ 3. Умови розвитку зернопереробних підприємств у межах Хмельницької області.....	26
3.1. Особливості географічного розміщення.....	26
3.2. Земельний фонд, як умова сировинного чинника.....	28
3.4. Умови збуту і транспортування.....	31
РОЗДІЛ 4. Сировинна ланка зернопереробного комплексу Хмельницької області.....	33
4.1. Агоропідприємства первинної ланки зернопереробки.....	33
4.2. Вирощування пшениці.....	35
4.3. Вирощування інших зернових культур.....	36
РОЗДІЛ 5. Просторова структура зернопереробних підприємств.....	40
5.1. Розміщення зерносковищ.....	40
5.2. Борошномельно-круп'яні підприємства.....	43
5.3. Хлібопекарські підприємства.....	44
РОЗДІЛ 5. Проблеми та перспективи розвитку зернопереробної галузі.....	50
6.1. Економічні проблеми.....	50
6.2. Екологічні та соціальні проблеми.....	52
6.3. Умови оптимізації та розвитку зернопереробки.....	54
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Ефективне господарство в сучасних реаліях це збалансоване ресурсокористування, що поєднується із високоспеціалізованими формами переробки та виготовленням диференційованої номенклатури товарів, що користуються попитом. Для Хмельницької області, де базовими ресурсами є земельні, розвиток Агропромислового комплексу (АПК) пріоритетний.

Просторова структура АПК, що функціонує в межах області склалася, як результат реалізації ринкових форм господарювання та успадкованих реліктів планово-господарської економічної системи. Провідну роль у її функціонуванні відіграють великі сільськогосподарські корпорації та фермерські господарства. Роль малого бізнесу зменшується через нерентабельність виробництва. Чітко вираженою є сировинна експортна орієнтованість господарства. Вказані тенденції демонструють кризові явища з позиції регіональної економіки, оскільки відбувається втрата доданої вартості через скорочення переробних ланок, монополізація ринку і уніфікація товарної продукції, що можна порівняти із економікою «бананової» республіки.

Для розуміння економічних і соціальних наслідків функціонування таких тенденцій агропромислового виробництва необхідно здійснити детальний регіональний аналіз просторової організації його складових, встановити їх функціональні та логістичні особливості і визначити роль в регіональному господарстві. Встановивши зазначені особливості можна констатувати відповідність структури виробництва до національних інтересів, її соціальну орієнтованість та екобезпеку. Визначення проблемних аспектів функціонування зернопереробної галузі дозволить прогнозувати заходи щодо її оптимізації, підвищення ефективності і безпечності виробництва.

Для зернопереробного господарства Хмельницької області актуальним є вивчення сьогоденної регіональної спеціалізації сировинної ланки, визначення принципів розвитку на її базі переробних підприємств орієнтованих на збільшення робочих місць та збільшення асортименту готової продукції та підвищення її якості.

Об'єктом дослідження виступає спеціалізований зернопереробний комплекс Хмельницької області.

Предмет – просторова структура та функціональна спеціалізація зернопереробного комплексу Хмельницької області.

Мета дослідження – встановлення регіональних особливостей розвитку зернопереробки в межах Хмельницької області, визначення товарної спеціалізації і напрямків збуту готової продукції підприємствами галузі.

Для конкретизації мети і досягнення позитивного результату у процесі дослідження сформульовані наступні **завдання**:

1. Ознайомитися структурою агропереробного комплексу із визначенням місця, ролі та факторів організації зернопереробки в його структурі;
2. Встановити умови розвитку і функціонування зернового господарства у межах Хмельницької області;
3. Продемонструвати регіональну і функціональну структуру головних підприємств зернопереробки в Хмельницькій області.
4. Визначити ефективність функціонування зернопереробної галузі з позицій соціальної орієнтованості та регіональних і національних господарських інтересів;

Методи дослідження. У процесі дослідження були використані методи збору інформації (аналіз літературних джерел, статистичний аналіз, картографічний аналіз, спостереження), оцінки ефективності системи зернопереробки (балансовий метод) та моделювання (картографічне, з використанням ГІС).

Наукова новизна роботи полягає у встановленні сучасного просторово-часового зрізу ефективності функціонування підприємств зернопереробки з позиції їх відповідності до соціальних та внутрішньоекономічних інтересів.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її матеріалів при плануванні розвитку господарського комплексу досліджуваної території.

Апробація результатів дипломної роботи. Основні положення магістерської роботи доповідались і обговорювались на науковій конференції, а саме: на підсумковій науковій конференції студентів та магістрантів.

Публікації. Основні положення магістерської роботи опубліковані в збірниках наукових праць підсумкової наукової конференції студентів та магістрантів.

Структура та обсяг роботи. Робота викладена на 65 сторінках машинописного тексту та складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 52 найменування і додатків.

ВИСНОВКИ

Спеціалізований агропромисловий комплекс є основою господарства Хмельницької області. Просторова структура АПК, що функціонує в межах області склалася, як результат реалізації ринкових форм господарювання та успадкованих реліктів планово-господарської економічної системи. Провідну роль у її функціонуванні відіграють великі сільськогосподарські корпорації та фермерські господарства. Роль малого бізнесу зменшується через нерентабельність виробництва. Чітко вираженою є сировинна експортна орієнтованість господарства.

Зерноперобка входить в агропромисловий комплекс, як підкомплекс. Вона включає безпосередньо галузі сільського виробництва, що вирощують зернові культури: виробництво пшениці, ячменя, проса, риса, вівса, гречки, рапсу, сої. Транспортування, зберігання, переробка, реалізація продукції. Машинобудівні заводи, що забезпечують комплекс засобами виробництва та засобами праці; хімічні заводи, що постачають хімічні компоненти, необхідні для неперервного технологічного циклу; зернового комплексу, науково-дослідницьке забезпечення є важливими і необхідними умовами функціонування та розвитку зернового комплексу.

АПК — складне господарське утворення, яке формується під впливом сукупності чинників. Вони поділяються на дві основні групи: природні та соціально-економічні. Серед природних чинників вирізняються земельні, водні, лісові, харчові, фауністичні (мисливські, рибні, медоносні), агрохімічні. Вони найбільше впливають на розвиток сировинної ланки АПК, зокрема на технологію сільськогосподарських робіт, структуру виробничих фондів і капітальних вкладень, стійкість рівня урожайності, затрат праці та засобів на одиницю продукції. Природні чинники визначають природну продуктивність праці в сільському господарстві.

Природні особливості території Хмельницької області є визначальною умовою формування сировинної та окремих переробних ланок агропромислового комплексу із зернопереробною спеціалізацією. Вони є

наслідком географічного розміщення регіону в південно-західній частині Східноєвропейської рівнинної країни. Сприятливим є помірно-континентальний клімат із коефіцієнтом зволоження понад 1, та достатнім параметром суми активних температур для вегетації головних сортів зернових культур, що визначають спеціалізацію АПК. Домінування чорноземів у центральній частині області та сірих опідзолених на півночі і південному сході області, де поширені розчленовані лесові височини.

Сучасний стан використання земельних ресурсів регіону свідчить про те, що сільськогосподарська освоєність території області складає 60,8 %. Також на території області загальна площа деградованих земель, які підлягають залуженню, становить 664,2 тис. га.

У просторовому розподілі площ сільськогосподарських угідь чітко виявляється кореляція із особливостями рельєфу та поширенням опідзолених ґрунтів. Частка земель сільськогосподарського призначення понад 80% зосереджена в межах центральних і західних районів Верхньобузької височини та Горинь-Бузького межиріччя.

Соціально-економічні чинники охоплюють: демографічну ситуацію, рівень розвитку соціального і транспортного потенціалу, стан використання економіко-географічного потенціалу.

У межах Хмельницької області станом на 1.01.2018. було зареєстровано близько тисячі агрофірм, що спеціалізуються на вирощуванні зернових культур. У регіональному розподілі загалом відображена кореляція кількості підприємств до площ сільськогосподарських угідь.

Більшість підприємств це приватні фермерські господарства чи колективні об'єднання. Їх функціонування загалом характеризуються невисокою економічною ефективністю через невеликі обсяги виробництва та відсутність прямої експортної орієнтації в збуті власної продукції. В останні роки спостерігається тенденція до скорочення кількості суб'єктів малого бізнесу в галузі та укрупнення базових підприємств.

Серед значних регіональних агровиробничих підприємств слід виокремити сільськогосподарський кооператив «Поділля», агрофірму «Україна» та ТОВ «Старокостянтинів Агро». Прикладами великих організацій експортної зорієнтованості є корпорації «Агрохолдинг Мрія», «Кернел», «Нібулон», «Оболонь Агро» та ін.

В Хмельницькій області є зерносховища таких типів: елеватори й одноповерхові приміщення з горизонтальними або похилими підлогами. Старі склади (за деяким винятком) мають малу місткість (50, 100, 165, 300 т), у багатьох з них немає механізації. Сучасні склади будують за проектами, які передбачають завантаження зерна конвеєрами, використання принципу самопливу зерна і т. ін. Місткість їх стано-вить 500, 1000, 1300, 1500, 2000, 2300, 3600, 5000 т. Найпотужніші зернозаготівельні комплекси зосереджені в межах головних регіонів вирощування пшениці. Найбільші за об'ємами (понад 100000 тон) елеватори розміщені в Стракосянтиніві та Дунаївцях. Найвища концентрація середніх та мало об'ємних об'єктів у межах Волочиського району. Загалом карта демонструє високу концентрацію зерносховищ на контакті із головною транзитною залізничною магістраллю області.

Аналіз розвитку зернозаготівельної і борошномельно-круп'яної промисловості дозволив зробити висновки про наявність сприятливих умов для ефективного розвитку і функціонування переробних галузей та забезпечення регіональних потреб в хлібопродуктах. В розвитку сировинної бази борошномельно-круп'яної промисловості спостерігаються тенденції до зменшення та постійного коливання у кількісній та якісній формі обсягів зернової сировини.

Серед головних проблем розвитку зернопереробного комплексу: експортна зорієнтованість сировинної ланки та її фуражна вираженість; суттєві сезонні коливання цін на продукцію, часто без виражених економічних основ (напр. гречка); монополізація сировинного ринку та практично повне витіснення малого бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анучин В.А. Основы природопользования: теоретический аспект / В.А. Анучин – Москва: Мысль, 1978. – 293 с.
2. Баженов Л.В. Про заселення середнього Подністров'я в IX-XI ст. / Л.В.Баженов // Матеріали IV Міжнародної конференції студентів і молодих вчених. – 1996р. – С. 177–178.
3. Барановський В.А. Екологічний фактор сталого розвитку / В.А. Барановський // Екологічний вісник. – 2003. – Травень-червень. – С. 27–30.
4. Бахмат М.І. Природні кормові угіддя області / М.І. Бахмат // Проблеми економічної географії Поділля. Тези доповідей наукової конференції. – Кам'янець-Подільський (8-9 червня 1988р.) – 1988р. – 224 с.
5. Бибииков С.Н. Хозяйственно-экономический комплекс развитого Триполья / С.Н.Бибииков // Советская археология. – М: Наука – 1965. – № 1. – С. 48–62.
6. Брилінський С.М. Захисне лісорозведення / С.М. Брилінський // Екологічні аспекти охорони родючості ґрунтів і навколишнього природного середовища: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (18-19 травня 2006р.). – Т.: Воля, 2006. – С. 22–26.
7. Винокур І.С. Природне середовище і продуктивні сили Поділля від кам'яного віку до середньовіччя / І.С. Винокур // Проблеми екології Поділля. Тези доповідей наукових конференцій. – Кам'янець-Подільський. – 1989р. – С. 242–243.
8. Воропай Л.И. Эрозионные процессы на среднем Приднестровье / Л.И. Воропай Н.А. Куница // Вестник Москов. ун-та, серия V. География. – 1965. – № 5.
9. Воропай Л.И. Методологические основы разработки проблем рационального природопользования / Л.И. Воропай // Физическая география и геоморфология. – Вып. 25. – Киев: В.Ш., 1981. – С. 3–10.
10. Галицкий В.И. Оптимизация природной среды. / В.И. Галицкий – К.: Наук. думка, 1989. – 170 с.

11. Географічна енциклопедія України – К.: Українська Енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1993. Т.3. – 480 с.
12. Герасимчук А.А., Куценко О.М. Писаренко В.М., Рабштина В.М. Соціально-економічні проблеми аграрної сфери виробництва: Конспекти лекцій. – К.:НМК ВО, 1993 р. –№ 10. – С. 79.
13. Генсірук С.А. Регіональне природокористування. / С.А. Генсірук – Львів: Світ, 1992. – 335 с.
14. Геренович В.О. Кам'янецьчина. – Ч.1. – Природа / В.О. Геренович – Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти . – Т.1. Кам'янець на Поділлі, 1926. – С. 42–48.
15. Гільберг Т.Г. Зміни структури сільськогосподарського виробництва Хмельницької області / Т.Г. Гільберг // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. – Вип. 138: Географія. – Чернівці: ЧНУ, 2002. – С. 167–180.
16. Городецький С.І. Сільське господарство Поділля перед світовою війною / С.І. Городецький – Вінниця, 1929. – 206 с.
17. Гуцал А.Ф. Сільськогосподарське виробництво доби раннього заліза Середнього Подністров'я / А.Ф. Гуцал // Проблеми економічної географії Поділля. Тези доповідей наукової конференції (Кам'янець-Подільський, 8 – 9 червня 1988р.). – м. Кам'янець-Подільський, 1988. – С. 178–179.
18. Даниленко О.А. Програма використання та охорони земель – важлива складова земельної реформи / О.А. Даниленко // Землевпорядний вісник. – 2005. – № 2. – С. 24–27.
19. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України. / Г.І. Денисик – Вінниця: Арбат, 1998. – 289 с.
20. Денисик Г.І. З історії розвитку сільськогосподарських ландшафтів Поділля / Г.І. Денисик // Проблеми економічної географії Поділля: Тези доповідей наукової конференції. – Кам'янець-Подільський. – 1988 – С. 149–150.
21. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля / Г.І. Денисик – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1998. – 184 с.

22. Дроздовский Э.Е. Методологические проблемы рационализации ресурсопользования. / Э.Е. Дроздовский – Иркутск: Изд-во Ирк. Ун-та, 1986. – 278 с.
23. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редколегія: Толстоухов (головний редактор) [та ін.] – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007–2008.
24. Екологічне право України: Навч. Посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 352 с.
25. Екологічний потенціал наземних екосистем / за ред. М.А.Голубця – Львів: Поллі, 2003. – 180 с.
26. Журба І.Є. Оцінка земельно-ресурсного потенціалу Хмельницької області та економічна ефективність його використання / І.Є. Журба // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль: вид-во ТДПУ, 2002. – №1. – 224 с.
27. Завальнюк О.М. Структура сільськогосподарських угідь Поділля у дожовтневий період / О.М. Завальнюк, А.О. Леоненко // Проблеми економічної географії Поділля. Тези доповідей наукової конференції (Кам'янець-Подільський 8-9 червня 1988р.). – Кам'янець-Подільський, 1988 – С. 16–17.
28. Канаш О.П. Екологічні погляди на певні економічні проблеми землекористування / О.П. Канаш // Землеустрій і кадастр. – 2006. – №1. – С. 32–
29. Князев С.І. Сучасний стан та перспективні напрями підвищення ефективності роботи зернопереробних підприємств України // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. пр.: В 2ч. – К.: РВПС України НАН України. – Ч.1 – 2001. – С. 179-186.
30. Князев С.І. Діяльність підприємств борошномельно-круп'яної та комбікормової промисловості України на давальницьких засадах // Економіка АПК. – 2001. – №12. – С. 76-81.с.
31. Князев С.І. Стратегічні напрями розвитку зернопереробного комплексу України в умовах ринкових трансформацій // Стратегія економічного розвитку України: Наук. зб. – К.: КНЕУ. – 2001. – №7. – С. 326-337.

- 32.** Крисанов Д. Пріоритети аграрної сфери та їх реалізація в умовах економічної кризи /на рос.мові/. // ЕУ. – 1997. – № II. – С. 55-64.
- 33.** Ковалишин Д.І. Екологічні наслідки осушення ґрунтів Подільської височини / [Д.І. Ковалишин, Й.М. Свинко, І.В. Мацько, Н.М. Брус] // Проблеми охорони природи і відтворення природно-ресурсного потенціалу Західного Поділля. Тернопіль, 1990. – Т.2. – С. 17–19.
- 34.** Лукінов І., Шепотько Л. Продуктивні сили села основа його відродження і прогресу. // ЕУ. – 1993. – № 3. – С. 3-13.
- 35.** Лупенко Ю. Формування акціонерних структур в АПК. // ЕУ – 1993. – № 11 – С. 5-59.
- 36.** Маринич О.М. Удосконалена схема фізико-географічного районування України // [О.М. Маринич, Г.О. Пархоменко, О.М. Петренко, П.Г.Шищенко] // Український географічний журнал. – 2003. – № 1 (41). – С.16–20.
- 37.** Назаренко І.І. Ґрунтознавство: Підручник / І.І. Назаренко, С.М. Польчина, В.А. Нікорич. – Чернівці, 2003. – 400 с.
- 38.** Паньків З.П. Земельні ресурси: Навчальний посібник / З.П. Паньків. – Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 272 с.
- 39.** Пащенко В.М. Землезнання. Методологія природничо-географічних наук / В.М. Пащенко – К., 2000. – С. 115–155.
- 40.** Писаренко М.В. Основні підходи до оптимізації структури агроєкосистем / М.В. Писаренко, А.В. Калініченко, Ю.В. Шмиголь // Агроєкологічний журнал. – 2005. – № 4. – С. 3–5.
- 41.** Природа Хмельницької області / Під. ред. проф. К.І. Геренчука – Львів: Вища школа, 1981 – 128 с.
- 42.** Радзівський В.О. Збруч – річка єднання. Путівник / В.О. Радзівський. – Львів: Каменярь, 1969. – 176 с.
- 43.** Радзівський В.О. Медобори. Путівник / В.О. Радзівський, В.О. Бурма. – Львів: Каменярь, 1971. – 184 с.

44. Романюк Ф.Г. Географія промисловості Хмельниччини наприкінці 30-х років / Ф.Г. Романюк // Проблеми економічної географії Поділля. Тези доповідей наукової конференції. – Кам'янець-Подільський: Вид-во КППУ, 1988. – 224 с.
45. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник / В.П. Руденко. – К.: ВД «К. – М. Академія» - Чернівці: Зелена Буковина, 1999. – 569 с.
46. Середнє Придністров'я / Під. ред. Г.І. Денисика. – Вінниця, ПП. «Видавництво «Теза», 2007. – 431 с.
47. Сивий М.Я. Мінеральні ресурси Поділля: конструктивно-географічний аналіз і синтез. Монографія / М.Я. Сивий. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 656 с.
48. Статистичний щорічник Хмельницької області / В.В. Скальський. – Головне управління статистики в Хмельницькій області. Хмельницький, 1992 – 2008.
49. Царик Л.П. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика (на матеріалах Тернопільської області) / Л.П. Царик. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 256 с.
50. Швєбс Г.И. Контурное земледелие / Г.И. Швєбс. – Одесса, 1985. – 55 с.
51. Швєбс Г.И. Территориальная организация землепользования и мелиорация земель / Г.И. Швєбс // Физическая география и геоморфология. – 1987. – Вип. 34. – С. 96–100.
52. Шищенко П.Г. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території України на основі картографічного моделювання / П.Г. Шищенко, В.А. Барановський // Регіональні екологічні проблеми: Зб. наук. пр. – К.: ВГЛ «Обрії», 2002. – С. 17–19.